

2008.02.05. Osztályok és rendek

többdimenziós rétegződés(-elméletek)

- egyenlőtlenségek mérése
- életesélyek mérése → több dimenzióval *magyarázom* a miérteket

tőkefajták:

- anyagi
- emberi / kulturális ~ osztályok
- társadalmi
- szimbolikus

Weber – Osztályok, rendek, pártok

- osztályok – termelési eszközök tulajdona alapján
- kizsákmányolás (Marx: a tőkés nem csak tulajdonos, hanem menedzser is; a munkaszerződések hiányosak (nem rögzített napi tevékenységek), reziduális¹ irányítási jogot biztosítanak a menedzsereknek)
- tulajdoni viszony = hatalmi viszony / Marx
- önfoglalkoztatók, munkás (nincs tulajdona, dolgozik), tőkés (van tulajdona, nem dolgozik)

Marx – jövedelmi egyenlőtlenség csak a termelés világában jöhet létre, a kereskedelembe nem

- hogyan szerez a tőkés profitot?²
- Adam **Smith** „alku a torta elosztásán” → miért a tőkések nyerik meg?
- a munkás türelmetlen (nincs anyagi fedezete)
- de: gazdasági fellendülés esetén lehet engedékenyebb a tőkés (szüksége van a munkáskezekre)

abszolút értéktöbblet pl. regisztrálatlan túlóra

relatív értéktöbblet pl. intenzívebb dolgoztatás (munkamegosztás, gépek)

Munkásosztály heterogenitása

- elvárás: rétegen belül homogén, rétegek között heterogén
- marxi értelemben vett osztályok a kapitalista gyárakban értelmezhetőek
- fizikai-szellemi (szellemi: irányító, rutinszerű; „szellemi segédmunka”)
- szakképzett-szakképzetlen
- '60-as évek: munkásosztály polgárosodása
- termelési hierarchia alapján való besorolás
- alkuerő szerepe

Weber

- akik hasonló mértékben rendelkeznek bizonyos javak felett (pl. szakképzettség, tőketárgyak)
- megélhetési esélyek hasonlósága
- e kettő közötti kapcsolat: javakkal szert lehet tenni jövedelemre, nyereségre
- tautológia → ok: jövedelem, okozat: osztályhelyzet!
- életesélyektől független osztálybesorolás
- feltételezés: célracionalitás (anyagi javak megszerzése)
- Pityu: tőketárgy birtokosa, Robi: hitelből szerzett alaptőke, vissza kell fizetnie – munkássá válik (mindez versenyző piacon)

¹ adott korlátokon belül a munkás azt csinálja, amire utasítják

² vasbér tv

Marx: rend – társadalmi konfliktusok, osztálykonfliktusok

Weber kritikája: a kizsákmányolt osztályok fel sem ismerik az egyenlőtlenségek forrásait, és céljuk a javak újraelosztása

→ nem közösségi, hanem tömegselektív + az osztályok nem közösségek!

összehangoltság (pl. sztrájk)

sokan, egyszerre reagálnak

→ az osztályok közötti konfliktust kiolthatja az osztályokon belüli vagy egyének közötti konfliktus (érdeellentétek, pl. munkabér felosztása)

Rendek fogalma

- akik azonos mértékben rendelkeznek az életvitel, a neveltetés és a származásnak vagy foglalkozásnak kijáró presztízis privilégiumával
- monopolizálnak (vagy megvetnek) bizonyos keresetszerzési lehetőségeket (pl. zsidók pü.-i kapcs.)
- részvétel mértékének eltérése különböző értékes, jutalmazó társadalmi csoportokban → azonos életesélyek
- kapcsolat: a privilégiumok kedvező társadalmi megítélés alá esnek

Protestáns szekták

- vevőkör monopolizálása
- hitelszerzési monopolizálás
- szigorú életvitel hatása: kedvező a megítélés
- osztály: szakképzettség + képesség → üzem: piaci alku → részesedés
- rend: a fogyasztás világában létezik: neveltetés + életmód + személyiségjegyek → bizalomjátékkal leírható helyzetekben → becsület jelzése → kooperatív lejátszása a bizalomjátéknak: kölcsönös előnyök realizálása

Hf1: hogyan tudjuk eldönteni egy nagy cég, közintézmény, stb dolgozóiról hogy középosztálybeliek-e (autonóm, szellemi, szakképzett, irányított, rutinszerű, stb munkavégzés) → **kérdőívkészítés!**

Hf2: rendi helyzet mérése kérdőívvel (mit kell megfigyelni ahhoz, hogy rendi besorolást tehessünk)

→ iskolai végzettség (szülőké, saját); etnikai hovatartozás; életvitel; neveltetés;

→ aktuális fogyasztási minta ismerete

- foglalkozásnak kijáró presztízis: társadalmi szempontból legyen hasznos
- munkásosztály polgárosodása: ugyanazt birtokolják (?) → nincs különbség: rendi és osztálydimenzió
- ki kivel lép társadalmi kapcsolatba: USA rendi értelemben vett egyenlőség (munka után biliárdoznak)
- munkaorientáció: ki mit vár el? Pl aspiráció (munkás pénzt akar – instrumentális elvárások)

2008.02.12. Csoportszolidaritás

folytatás az előző óráról:

státusz – a rend weberi fogalmának angol fordítása, mely a rétegződéselmélet fejlődése során elveszítette ezt a jelentését

társadalmi tőke – Weber: csak a rendek tekinthetők közösségnek & a rendi hovatartozás befolyásolja az életesélyeket
(+szimbolikus tőke)

Empirikus kapcsolat

- 1.) „hivalkodó fogyasztás” | osztályhelyzet → rendi helyzet
 - a megbecsültség kivívásához speciális fogyasztási mintákat kell követni
 - ezt csak a gazdagabbak engedhetik meg maguknak
- 2.) „nincs alku” mechanizmus | rendi helyzet → osztályhelyzet
 - vki kivonja magát a piaci alku világából (magas rendi helyzet)
 - pl. zsidó nem birtokolhatott földet, így nem válhatott vazallussá
 - a piac megvetésének nem-triviális következménye: megbecsültség növelése → részvételi lehetőség előnyöket biztosító társadalmi kapcsolatokban

Csoportszolidaritás

- célracionális viselkedés: intenzívebbek lesznek az érzelmek
- szolidaritás: összetartozás érzése³ & cselekvés
- a cselekvés a csoport fennmaradását segíti:
 - o részvétel a közösségi rítusokon: a szolidaritásérzés megújítása
 - o hozzájárulás a közös kiadásokhoz: csoport gazdasági fenntartása
 - o kollektív cselekvés: csoportérdek érvényre juttatása
 - o segítségnyújtás vészhelyzetben
 - o igazságossági normák figyelembe vétele (csoporton belül)
 - o részvétel csoportkonfliktusokban (pl. bosszúállás, vérbosszú, stb)

A szolidaritás két szintje:

- **csoportszolidaritás:**

- o társulás (gazdasági alapú) – másodlagos csoport
- o közösség (érzelmi alapú) – elsődleges csoport

- **társadalmi szolidaritás:** szolidaritás egy másik csoport tagjaival / csoportok között

Mekkora a szolidaritás mértéke?

Milyen feltételek mellett valósul meg a csoportérdek? (kollektív cselekvés logikája)

Milyen feltételek mellett tartják be a csoporttagok a szolidáris viselkedést előíró normákat?

- amit nem, vagy csak kivételesen tekintünk problémának: a szolidaritás létezése; a csoportszolidaritás léte közösségeken belül

A kollektív cselekvés elmélete / a hagyományos társstud., a csoportok érvényre juttatják érdekeiket /

- a kis számok törvénye: nem igaz, hogy sok lúd disznót győz

Smith: a tőkések szervezettebbek⁴, leszorítják a munkások béreit

de ha nő a versengés a munkaerő iránt, felrúgják a tőkések az egyezséget

a társadalmi konfliktus marxi elmélete

osztályhelyzet – osztálytudat – kollektív cselekvés (ennek létrejötté kivételes (lásd Weber))

1965. **Olson**

csoportérdek realizálása = vmilyen közjóság előállítása

a közjóság nem csak értékes, annak előállítása ktg-es is

³ az ő érzései befolyásolják a többiekét és a többiek érzései hatnak ő rá is

⁴ klubtagság

a csoporttagok célja a közjószághoz kapcsolódó anyagi előnyök maximalizálása
 → a fő tézis: közjószág egyéni haszna < közjószág előállításának egyénre eső ktg-e
 ez az egyenlőtlenség csak kis csoportokban fordulhat meg
 a csoportérdeket legfeljebb kis csoportok realizálhatják

- 1.) fogolydilemma, gyáva nyúl → diszjunktív technológia
- a közjószág akkor jön létre, ha legalább egy ember kooperál
 - ha $V < C$ akkor a dezertálás a domináns stratégia
 - ha $V > C/2$ akkor kölcsönös kooperálás kollektíven jobb a kölcsönös dezertálásnál / fogolydilemma
 - ha $V > C$ akkor gyáva nyúl

		ALTER	
EGO	dezertál	dezertál	kooperál
		EGOrá eső közjószág = 0 EGOrá eső ktg = 0	EGOrá eső közjószág = V EGOrá eső ktg = 0
	kooperál	EGOrá eső közjószág = V EGOrá eső ktg = C	EGOrá eső közjószág = V EGOrá eső ktg = C/2

- 2.) biztosításjáték → konjunktív technológia
- akkor jön létre, ha mindenki kooperál (pl. kötélfűzés)
 - racionális döntés: tedd azt, amit a többiek tesznek!
 - ha $V > C/2$ akkor kölcsönös kooperálás kollektíven jobb a kölcsönös dezertálásnál

		ALTER	
EGO	dezertál	dezertál	kooperál
		EGOrá eső közjószág = 0 EGOrá eső ktg = 0	EGOrá eső közjószág = 0 EGOrá eső ktg = 0
	kooperál	EGOrá eső közjószág = 0 EGOrá eső ktg = C	EGOrá eső közjószág = V EGOrá eső ktg = C/2

Hf1: Miért törődhet bele a nemesség abba, hogy a központi állam elveszi bizonyos jogait?

Miért érvényesül a parlamentben a frakciófegyelem?

Miért vall egyre liberálisabb nézeteket a katolikus egyház?

Miért léteznek szekták ateista társadalmi környezetben?

Miért nem ellenőriz az ellenőr?

Hf2: Milyen játék, ha csak a lányok sütnek palacsintát?

→ ez így még tökre nem játék, de nem baj ☺

Legyen a döntés tárgya: sütik vagy sem → ennek ára van (idő, pénz). Az összes palacsintát együtt eszik meg (fiúk és lányok). „Nyeremény”: minél több palacsinta jut egy emberre.

→ gyáva nyúl: EGO nem süt, de ALTER igen | a legrosszabb, ha senki sem süt | ha mindenki süt, akkor az közepes

vagy: fiúk kifizetése → evés/nem evés

lányok kifizetése → evés-sütés ktg-e/nem evés

	kérdés1	kérdés2	kérdés3	kérdés4	kérdés5
megfigyelhető-e a normasértés (magánélet)					
hierarchikus					
hasonló értékek					
értékes jószág előállításának monopóliuma					

2008.02.19. Csoportszolidaritás (folyt. köv.)

- ha az emberek könnyebben kommunikálnak, akkor könnyebben szerveződnek?
- iskolai/munkahelyi ellenkultúra: biztosításjáték (azt csinálom, amit a többiek)
 - o legjobb, ha mindenki kooperál (vajon felismerik-e ezt a többiek?)
 - o de nem tudom, mit csinálnak a többiek
- mi alakítja a várakozás(oka)t?
 - o ismerjük a közösséget, amiben vagyunk
 - o az ellenkezőjét kell tenni: gyáva nyúl → cél a manipuláció (lásd Disznó-öböl)
 - o fogolydilemma: nem releváns a kommunikáció, adott a saját stratégia (dezertálás(?))
 - o a biztosításjátékban fontos a kommunikáció → de vajon honnan tudjuk, hogy ilyen szituációban vagyunk?
 - o pl. forradalom – minél többen, annál sikeresebb: konjunktív technológia (→ biztosításjáték)

A csoportszolidaritás elmélete / Michael Hechter

- a csoport nem éri el automatikusan a saját érdekét
- szolidaritás = csoportnormák betartása, hozzájárulás a csoport céljaihoz
- egyén: racionális és anyagi érdekeket követ
- a csoportnormák (szolidáris viselkedés) követése ktg-es → egyéni és csoportérdekek konfliktusa

Mikor következik be a szolidáris viselkedés?

- szankció ktg-e vs. normabetartás ktg-e
- megfigyelhető a normasértés
- kizárás a csoportból → az anyagi javaktól, közjóságoktól való elesés
- a normakövetés mértéke annál nagyobb, minél
 - o több és értékesebb jóságot állít elő a csoport
 - o jobban megfigyelhető az egyén viselkedése
 - o jobban szankcionálják a normasértést

A csoportszolidaritás feltételei (mikromodell)

- 1.) a csoport monopolizálja egy értékes jóság előállítását (lásd búcsúcédulák)
a normasértés és a csoportból való kizárás emiatt gazdasági veszteséget jelent⁵
 - 2.) a csoporttagok magánélete korlátozott: nincs magánélet → a csoporttagok viselkedése tökéletesen megfigyelhető (pl. egyterű iroda vs. több szobából álló egységek)
 - 3.) a csoport szervezete hierarchikus
 - megoldás a politikai vállalkozó
 - van vezetőség, aki vállalja a szankciók működtetését a hatalomért cserébe
 - 4.) a csoportot alkotó emberek hasonló értékekkel rendelkeznek
 - strukturális feltétel
 - erős kollektív tudat (minél erősebb, annál komolyabbak a társadalmi szankciók)
 - homofília: hasonló hasonlót vonz (lásd szekták)
- szankcionálás → másodrendű fogolydilemma („ki őrzi az őrzőket?”)
- mi kényszeríti a racionális egyént arra, hogy mások normasértését szankcionálja?
 - szankció → senki sem dezertál → a csoport előállítja a közjóságot
 - a szankció foganatosítása társadalmi dilemma (ktg-es)
 - ha $V > C$: senki sem szankcionál = lazsálás
 - pl. ne legyen érzelmileg közömbös (csoporttag) → a sértődés elkerülése fontosabb
 - közjóság pl. a csoportnorma érvényre juttatása

⁵ gazdasági lehetőségek monopolizálásához lásd Weber a rendi helyzetről

		ALTER	
EGO	tétlen	tétlen	szankcionál
		EGOrá eső közjóság = 0 EGOrá eső ktg = 0	EGOrá eső közjóság = V EGOrá eső ktg = 0
	szankcionál	EGOrá eső közjóság = V EGOrá eső ktg = C	EGOrá eső közjóság = V EGOrá eső ktg = C/2

Két lehetséges megoldás:

- politikai vállalkozó: az a személy, aki vállalja a közjóság előállítását, cserébe ellenszolgáltatást (gazdasági, politikai) kér; pl. feudális úr, maffia, kormányzat
- társadalmi szankciók → mechanikus szolidaritás elmélete / Durkheim*

* a szolidáris viselkedés feltétele és oka: erős kollektív tudat → miért erős a normakövetés és a normasértés szankcionálása zárt közösségekben?

magyarázat: a zárt közösségekben erős a kollektív tudat és ez kikényszeríti a normakövetést és a szankciók alkalmazását

- normasértés észlelése: érzelmi vitalitás csökkenése
- egyének célja az érzelmi vitalitás fenntartása
- eszköz: normasértők szankcionálása
- miért tűntek el ezek a véres büntetések?
- miért jöttek létre egyáltalán?
- érzelmi vitalitás helyreállítása (a kollektív tudattal): összegyűlik a nép a kivégzésre

Érzelmek vagy önértékek?

	normatív elmélet	individualista elmélet
a szolidaritás oka	érzelmi közelség közös értékek	a csoporttagság gazdasági előnye
a mechanizmus	szocializáció	racióális döntés
az elmélet kritikája a rivális elmélet szerint	a szolidaritás ktg-es nem szerepel a kollektív cselekvés problémája	a gazdasági érdekek a körülmények függvényében változnak (az anyagi érdekek változatlanok maradhatnak, de befolyásolhatja a környezet)

Társadalmi szolidaritás és integráció

Durkheim: A társadalmi munkamegosztásról (1893.(?))

- Irak, középkori Magyarország / klánok, törzsek, nemzetségek...
- honfoglalás: alkalmi katonai koalíció
- birodalmak illékonyasága
- napjainkban: nem csak a politikai vezetők érintkeznek, hanem mindenki mindenkivel
- csoportok közötti érintkezés, szolidaritás = társadalom
- integrációs problémák (lásd Hollandia, Franciaország – bevándorlók)
- hogyan szűnhet meg a kettős morál?
 - o közösségen kívüli emberek kizsákmányolása
 - o szolidaritás a közösségen belül (méltányos cserék, saját tagok segítése)
- gyengíti-e a társadalmi integrációt a közösségek, csoportok integráltsága?
- etnikai (színezetű) csoportkonfliktusok a modern társadalmakban
- cél: a társadalmi rend közgazdasági (individualista) magyarázatának kritikája / „ipari szolidaritás elmélete”
- van szolidaritás idegenek között is: piaci elmélet (szerződések)

-
- munkamegosztás → szabad cserelehetőségek → spontán kifejlődő szolidaritás (= mindketten jól járunk)
 - o ennek alapja: egoista felek által kötött szerződések egyensúlya
 - o feleslegessé tenni a külső (pl. állami) szabályozó erőket
 - a társadalmi viszonyok
 - o az emberek teljesen szabad kezdeményezéséből jönnének létre (társulás)
 - o a kapcsolat tartalma anyagi javak és szolgáltatások cseréje lenne
 - o a cserét semmilyen sajátos „társadalmi hatás” sem szabályozná
- a szerződéses kapcsolatokat az önérdék diktálja | az önérdéken alapuló kapcsolatok instabilak
- piaci alapon sosem jöhet létre társadalmi rend (hosszútáv vs. rövidtáv)
- a csere- vagy szerződéses kapcsolatok jogi szabályozása egyre erősebb (nem-piaci kapcsolatok szabályozódása)
- a nem-szerződéses kapcsolatok is egyre szabályozottabbakká válnak (pl. családi kapcsolatok)
- a szerződések nem-szerződéses elemei (a piaci szerződéseknek vannak nem-piaci elemei)
- szokások, hátrányos szerződések tilalma a ptk-kban
 - szakmai, etikai normák hatása az alkura és a szerződés teljesítésére
 - aránytalan szerződés tilalma (egyoldalúság tiltása): jogi és erkölcsi kategória
 - Hófehérke aspirációs közege a HétTörpe Vállalkozás mellett ☺
 - egoisták együttműködése

2008.03.04. A szolidaritás durkheimi elmélete (folyt.köv.)

frakciófegyelem

- szankciók
- megfigyelhető a normasértés
- gazdasági előny (frakciótag lehet bizottsági tag, a bizottsági tag kap titkárnőt)
- hierarchikus pártok: a renitens tagot lehet, hogy el sem indítják a következő választáson

katolikus egyház egyre liberálisabb nézeteket vall

- szolidáris viselkedés csak ott jön létre, ahol monopólium van
- protestánsok: már nincs meg a kat.egyház monopóliuma (létrejött az üdvözülési alternatíva)
- kevesebb gazdasági monopólium (birtokok, vagyontárgyak elvesztése)

A szolidaritás durkheimi elmélete

- a társadalmi rend lehetőségét úgy kell magyarázni, hogy figyelembe vegyük

- a munkamegosztást
- a piac jelenlétét
- az egoista érdekeket
- (az „emberek altruisták” nem megoldás)

- Durkheim:

- az individualista elmélet⁶ hiányos
- a munkamegosztás szolidaritást is létrehoz: munkamegosztás → szolidaritás → társadalmi integráció
- családi szolidaritás:

Társadalom	Nemek közötti munkamegosztás	A házassági kapcsolat	Házastársak kötelezettségei
törzsi	alacsony fokú	rövid időtartamú	nincsenek
modern	magas fokú	hosszú	kifejlettek

- oksági hipotézis: szolidaritás érzése; hosszútávú cserekapcsolatok és kölcsönös kötelezettségek létrejötte

<i>Elmélet:</i>	munkamegosztás → szolidaritás érzése
<i>Mérési modell:</i>	szolidaritás érzése := kapcsolatok jogi szabályozottsága
<i>Empirikus hipotézis:</i>	munkamegosztás → represszív jogi szankciók aránya csökken, restitutív jogi szankciók aránya nő

- kulturális dokumentumokból szedi
- miért érvényes a mérési modell?

Szolidaritás és szankciók

- a különböző szankciók a szolidaritás különböző formáit fejezik ki
- a megfigyelhető viselkedés a kollektív tudat állapotait szimbolizálják
- a külső és a belső viszonya Durkheim szerint a szimbolizálás
- lehetséges kritika: minél erősebb a belső szankcionáló mechanizmus, annál kevesebb külső szankcióra van szükség; a külső és a belső viszonya nem szimbolizálás, hanem helyettesítés (ami nem teljes)
- a modern jog is hivatkozik általános belső szankciókra (szerződések szerződés előtti elemei)

⁶ munkamegosztás → szabad cserelehetőségek

- a jogi szankciók a büntetés iránti társadalmi igényt fejezik ki, mivel az állam „legfontosabb” célja a kollektív hiedelmek védelme⁷

Az elemzésből kiolvasható hatásmechanizmus:

- mechanikus szolidaritás → hatása az érzelmi vitalitásra (pl. normasértés: csökken az érzelmi vitalitás, létrejön a helyreállítás igénye)
- az elkezd hanyatlani: gyengül a kollektív tudat
- organikus szolidaritás kialakulása: az emberek rászorultak a cserére/másokra
- nem tűnik el a kollektív tudat, hanem általánossá válik (egész társadalomra érvényessé)
- kizsákmányoló ösztön visszaszorítása / gazdasági érdek
- munkamegosztás pozitív hatása, hogy nő az organikus szolidaritás és a kollektív tudat általánosabbá válik; negatív hatása, hogy csökken a mechanikus szolidaritás;
- új probléma: mi a bruttó hatás?
- a munkamegosztás nem növeli a szolidaritást, ha a gazdasági kapcsolatok nem szabályozottak (anómia)
- a munkamegosztás abnormális formái: osztályharcok (tőkés ↔ munkás), gazdasági válságok
- feltételes pozitív hatás: mi az a kapcsoló, aminek pozitív⁸ és negatív⁹ hatása is lehet?
- kényszerítő erők – bérmunkások kizsákmányolása; bekerítések

1. A munkamegosztás előrehaladásával

- egyre több kapcsolat alakul ki eltérő közösségek között
- gyengülnek a közösségeken belüli kapcsolatok

2. Ezek hatására a kollektív tudat

- tartalma egyre heterogenebbé válik, és ezért
- ereje (és szankcionáló képessége) folyamatosan gyengül

3. A kollektív tudat gyengülésének pozitív következményei

- az egész társadalomra érvényes kollektív tudat alakul ki,
- melynek tartalma általános (minden közösség számára elfogadható) normákból áll

Durkheim szerint a munkamegosztásnak negatív és pozitív hatásai vannak:

- *negatív*: mechanikus szolidaritás csökkenése
- *pozitív*: ráutaltságérzés növekedése (organikus szolidaritás) + kollektív tudat általánossá válása

Egy új probléma:

- Mi a munkamegosztás „bruttó” hatása? Milyen e két hatás eredője?
- Durkheim szerint kedvező – de nem mindig
- A munkamegosztás NEM növeli a szolidaritást, ha a gazdasági kapcsolatok nem szabályozottak (anómia)

Hogyan magyarázható a feltételes pozitív hatás?

⁷ harmóniaelmélet | konfliktuselméletben a cél a tőkések hatalmának fenntartása

⁸ itt elvégezte

⁹ itt nem (ált. az állam hibája)

a szolidaritás modellje (Hechter):

- jószág értéke V , ehhez hozzájuthatnak a csoporttagok
- ennek ktg-e C
- a normasértőt P valószínűséggel kizárják a csoportból
- a racionális egyéneket normakövetésre készíti, hogy:
 - $U(\text{normakövetés}) = V - C$
 - $U(\text{normasértés}) = P(0) + (1-P)V$
- $PV > C$

- a szolidaritás mértéke annál nagyobb, minél nagyobb a PV szorzat
- ha a munkamegosztás előrehalad: V nő (mert nőnek az értékkel kecsegtető cserlehetőségek is)
- P -vel két dolog történhet:
 - o csökken (pesszimista): mert meggyengül a kollektív tudat (mechanikus szolidaritás)
 - o optimista: a csökkenést megakadályozhatja a szerződéses kapcsolatok fokozódó szabályozása (organikus szolidaritás)

	Pesszimista	Optimista
A szankcionálás valószínűsége	A munkamegosztás előrehaladásával csökken	A munkamegosztás előrehaladásával nem változik
A szolidaritás	A munkamegosztás fordított U alakú függvénye.	A munkamegosztás monoton növekvő függvénye
A munkamegosztásnak	Vannak abnormális formái	Nincsenek abnormális formái

[koordinátarendszereim]

Piac és szolidaritás:

- ha a szerződéses kapcsolatok szabályozottak, a szolidaritás mértéke magas
- ha a szerződéses kapcsolatok szabályozatlanok, a szolidaritás mértéke alacsony
- a szabályozottság hatása:
 - a munkamegosztás értékelése

A munkamegosztás és a piac akkori megítélése:

- habár a munkamegosztás *gazdasági* hatásai kedvezőek
- a *társadalmi* hatás a klasszikusok szerint negatív
 - a bér munkás elidegenedik munkájától (Marx)
 - a bér munkás készségei és érdeklődése beszűkül (Smith)

Durkheim a munkamegosztás *pozitív társadalmi* hatásait azonosítja:

- A cserére utaltság érzése szolidaritás forrása (organikus szolidaritás)
 - A kollektív tudat általánossá válik, beépül a jogszabályokba
 - A kollektív tudat gyengülésével fejlődik a személyiség
- beágyazottság, gyenge kötések

Durkheim	Modern fogalom (Granovetter)
Szerződések szerződés előtti elemei	Beágyazottság
Közösségek belüli / Társadalmi kapcsolat	Erős kötés / gyenge kötés
Munkamegosztás → organikus szolidaritás	Munkamegosztás → gyenge kötések számának növekedése, és az erős kötések számának csökkenése

- dichotómiák fogságában

Durkheim híres dichotómiája

- A közösségeken belüli szolidaritást Durkheim mechanikusnak nevezte
- A munkamegosztásból fakadó szolidaritást pedig organikusnak

Egy tipikus szociológiai gondolkodásmód vagy módszertani hagyomány:

- Ha különbséget teszünk egy dolog két formája között,
- akkor a kettőt eltérő módon, eltérő elméletekkel magyarázzuk

A probléma: Melyik elmélet magyarázza

- a mechanikus szolidaritás átalakulását organikussá?
- azt, hogy A típusú dolog B típusúvá alakul?

2008.03.11. Verseny és társadalmi rend

A probléma és háttere

A probléma

- Miért nem lesz mindenki boldogabb, ha mindenkinek nő a jövedelme?
(Richard A. Easterlin 1973, 1974, 1995)
- Miért nem növeli az elégedettséget a mobilitási esélyek objektív javulása?

Elméleti háttér

- Durkheim szolidaritás elmélete: lehetséges, hogy a munkamegosztás fejlődésével csökken a szolidaritás
- Durkheim *Az öngyilkosságban*: gazdasági fejlődés nem mindig növeli a boldogságot, az elégedettséget

Elméletek

- Durkheim anómia elmélete
- A relatív frusztráció modellje
- A pozicionális verseny modellje
- Merton anómia elmélete

Durkheim problémája

A probléma:

Miért nő az öngyilkossági arány hirtelen gazdasági változások idején?

A népszerű magyarázat:

Gazdasági változás → elszegényedés → öngyilkosság

A népszerű magyarázat cáfolata:

Az öngyilkossági arány gazdasági fellendülés esetén is nő
(amikor a szegénység csökken)!

Új probléma:

Miért nőhet az öngyilkosság gazdasági fellendülés esetén?

Durkheim anómia-elmélete

Durkheim feltevései

- Az öngyilkosság közvetlen oka a boldogtalanság; a boldogság a vágyak és lehetőségek egyensúlya.
- A vágyakat egy a közvéleményben létező „hierarchia” képes szabályozni

Durkheim magyarázata

1. Minél jobban meghaladják a vágyak a lehetőségeket (boldogtalanság), annál hajlamosabb az egyén az öngyilkosságra
2. Minél erősebb a vágyakat szabályozó „hierarchia”, annál kevésbé haladják meg a vágyak a lehetőségeket.
3. Gazdasági fellendülés esetén gyengül a hierarchia szabályozó ereje

Az 1. premissza magyarázata

- Az boldogtalan, akinek vannak olyan vágyai, melyek túlmennek a lehetőségeken.
- Antropológiai feltevés: Az ember vágyai eleve végtelenek.
- A boldogság feltétele a vágyak szabályozása, azaz lehetőségekhez való igazítása.
- A vágyakat a közvéleményben élő hierarchia szabályozza.

Megjegyzés: Durkheim először a *Társadalmi munkamegosztásról* c. könyvben vezette be az öngyilkosságot mint a társadalmi boldogtalanság indikátorát.

2. premissza:

A hierarchia forgalma

- A hierarchia azt mondja meg, hogy adott pozícióban lévő emberek milyen célokat, ambíciókat tűzhetnek ki.
- A célok a pozíció-specifikus tapasztalatokat tükrözik; a célok hierarchiája ugyanis „... együtt változik a kollektív jövedelem növekedésével vagy csökkenésével...”. (A preferenciák végsősoron igazodnak a lehetőségekhez.):
- A hierarchiában rögzített célok meghaladását „a közvélemény mindig botrányosnak tartja” (társadalmi szankciók)
- A közvélemény nyomásának való engedelmeskedés szükséges feltétele az, hogy az emberek nem kényszer, hanem szabad választás útján töltik be a foglalkozásokat.

3. premissza:

Miért gyengíti a gazdasági fellendülés a hierarchia szabályozó erejét?

- Gazdasági fellendülés → „életfeltételek javulása” → „a szükségleteket szabályozó skálának is meg kell változnia” (vö. adaptív preferenciák) → régi hierarchia elveszti tekintélyét, vágyak nem szabályozottak (anómia)
- A vágyak szabályozottság nélkül végtelenek (vö. az antropológiai feltevést)
- Az életfeltételek javulása véges – a vágyak növekedése viszont végtelen

Megjegyzés: ez a premissza nem tudja megmagyarázni, miért nő az öngyilkosság gazdasági válságok esetén. A gazdasági válságok következményeinek magyarázata

Gazdasági válság → deklasszáció → új vágyak kialakítása lassú folyamat

Az anómia fogalma és kialakulása:

Miért nevezte Durkheim anómiának a gazdasági változásokat követő öngyilkosságot?

Anómia jelentése Durkheimnél: vágyak szabályozatlansága

- „Amíg a termelő csak a közvetlen környezetében helyezhette el termékeit, a szerény nyereség nem növelhette túlságosan nagyra igényeit. Most azonban, amikor szinte az egész világ vevője lehet, e korlátlan perspektívák láttán hogyan is tűnnek a szenvedélyek a hajdani korlátokat?”
- Az anómia (szabályozatlanság) „... ajtót-kaput nyit a legkülönbözőbb kalandoknak. Minthogy az emberek képzelete mohón áhítozik az újdonságra, és mozgását semmi sem szabályozza, találmányra tapogatózik. A kockázat szükségszerű következménye a gyakori kudarc, s így a válságok, éppen akkor, amikor hatásuk gyilkosabbá vált, meg is sokszorozódnak. (...)”

Két megjegyzés az anómia fogalmáról

1. megjegyzés

- Mai társadalomkutatásban: anómia = normanélküliség, értékvesztés
- Az anómia szó szerinti jelentése Durkheimnél a vágyak szabályozatlansága

**MINDENKIT MEGBUKTATOK, AKI AZ ANÓMIÁT PONTATLANUL
DEFINIÁLJA**

2. megjegyzés: Az anómia Durkheim szerint inkább átmeneti jelenség, mert

- a közvélemény egy idő után újraosztályozza az egyes foglalkozásokat, újradefiniálja az egyes foglalkozásokhoz kapcsolódó vágyakat
- a deklasszáció egyén egy idő után megtanulja az alacsonyabb foglalkozásokhoz kapcsolódó vágyakat

A probléma: Miért nőnek a vágyak gyorsabban a lehetőségeknél?

- Durkheim érvelése: „életfeltételek javulása” → a vágyak végtelenek
- Durkheim szerint a hierarchia a gazdasági lehetőségekhez igazodik
- Emiatt logikus a következő kérdés:
- Ha az emberek úgy érzik, hogy életfeltételeik X százalékkal nőnek, akkor miért nem csak X százalékkal növelik vágyaikat? Miért végtelen mértékben?

Lehetséges megoldások:

- Tocqueville elemzése a forradalom előtti Franciaországról
- A relatív frusztráció modellje

Tocqueville híres „törvénye”:

„Nem mindig a helyzet romlása robbantja ki a forradalmat. Gyakran megcsúszik, hogy egy nép, amely panasz nélkül eltűrte a legnyomasztóbb törvényeket, mintha súlyukat sem érezné, éppen akkor lázad fel, amikor terhei csökkennek.”

Az ezt alátámasztó megfigyelések:

- A francia királyság XIV. Lajos alatt „tönkrement” – ezt mégsem követte elégedetlenség, forradalom
- XVI. Lajos uralkodása alatt a gazdaság gyors fejlődésnek indult – a forradalom ekkor tört ki

Gazdasági fejlődés → üzleti, pénzügyi kockázatok növekedése

- „Rendkívül megnövekedett mindazok száma, akikkel [az állam] pénzügyi kapcsolatot létesített, akik érdekeltek voltak kölcsöneiben, fizetéseiből éltek és piacain spekuláltak.”
- „A franciák számára csak kockázatot jelentenek a saját kormányzatukkal fenntartott kapcsolataik. Ha tőkéjüket kölcsönként a rendelkezésére bocsátják, sohasem tudhatják pontosan, mikor fizetik meg a kamatokat.”

Megjegyzés: a kockázatok növekedéséről lásd a fenti Durkheim idézetet

Új probléma: Miért vezetnek a kockázatok növekedése elégedetlenséghez?

Válasz: relatív frusztráció modellje

A relatív frusztráció (R. Boudon) modellje

A modell

- célja annak megértése, hogyan lehetséges az, hogy a vágyak kismértékű növekedése nagymértékben növeli a vágyakat
- azt mutatja meg, hogy ha bizonyos mértékben nőnek a mobilitási esélyek, akkor ennél nagyobb mértékben nő a mobilitás veszteségeinek száma.

A modell leírása

- Boudon eredeti modellje magyarul olvasható (a Racionális döntések elmélete című könyvben (szerk: Csontos László; Osiris Kiadó)
- Véleményem szerint a modell néhány irreális döntéselméleti feltevésen alapul
- Ezért szeretném az eredeti modell egy átfogalmazását bemutatni

a modell feltevései:

- A társadalmi felemelkedéshez szükség van egy szűkös jószág (például diploma) megszerzésére. A szűkös jószág az N fős társadalomból csak n fő számára érhető el.
- A jószág megszerzéséből fakadó előny minden egyén számára azonos
- A jószág megszerzése költségekkel jár.
- A költségek heterogének; az egyéni költség az egyéni jövedelem negatív függvénye
- A mobilitási versenybe azok kapcsolódnak be, akik a verseny várható nyeresiményét - siker valószínűsége szorozva a státusznövekedéstől várt nyeresimény – magasabbnak gondolják a versenyben való részvétel költségénél

és a levonható következtetések:

- A versenybe csak azok kapcsolódnak be, akiknek jövedelme meghaladja azt a szintet, amely megengedi a várható nyeresiménnyel azonos költség vállalását
- A mobilitási esélyek javulásával x százalékkal nő a várható nyeresimény
- Ezért a versenybe való bekapcsolódáshoz szükséges jövedelmi szint is csökken – tegyük fel, hogy pontosan x százalékkal
- Ha a társadalom hierarchikus, akkor x százalék küszöbérték-csökkenés után több mint x százalékkal nő a versenyzők száma (hiszen az új versenyzők többen vannak a régi versenyzőknél).
- Ezért a mobilitási esélyek javulásával nő a boldogtalanok, a csalódottak száma

A relatív frusztráció modelljének ereje és problémája

Erősség: A mobilitási esélyek javulásának hatása függ a társadalmi rétegződéstől:

Ha a pozíciók eloszlása	akkor a mobilitási esélyek javulásával a családok aránya
<ul style="list-style-type: none"> • piramis alakú • egyenletes • fordított piramis alakú 	<ul style="list-style-type: none"> • nőne • nem változna • csökkenne

Problémás feltevés: az egyének a mobilitási esélyek becslésekor nem veszik figyelembe azt, hogy mások bekapcsolódnak-e a versenybe

Pozicionális verseny, pozicionális javak

Pozicionális verseny = pozicionális javak fogyasztása

- Javak pozicionális aspektusa: fogyasztásból fakadó haszon attól is függ, hogy mások mennyit fogyasztanak a szóban forgó jószágból
- Mások fogyasztásának hatása vagy pozitív, vagy negatív – mi csak a negatív hatást gyakorló javakkal foglalkozunk.
- A negatív hatást gyakorló javak nagy része arra szolgálhat, hogy javítsunk saját presztízszünkön, státuszunkon.

Pozicionális verseny során meghozandó döntés: a fogyasztás szintje

- megmaradjon a status quo szinten, vagy
- meghaladja azt (extra fogyasztás)

a pozicionális verseny modellje:

Többiek

	status quo fogyasztás	fogyasztás növelése
status quo fogyasztás	<i>státusz megőrzése</i>	státuszcsökkenés
Ego fogyasztás növelése	státuszemelkedés, extra kiadások	<u>státusz megőrzése,</u> <u>plusz kiadások árán</u>

A pozicionális verseny modellje = Fogolydilemma

A csoportérdek (*Pareto-optimum*) viszont a fogyasztás status quo szinten tartása.

Durkheim anómiaelméletének és a későbbi modelleknek közös tanulsága:

- Lehetőségek javulása → boldogtalanok, csalódottak arányának növekedése

A probléma

- Felismerheti-e az egyén, hogy ha bővülnek a lehetőségek, nagy valószínűséggel csalódni fog – mert mások is bekapcsolódnak a mobilitási versenybe?
- És boldog-e az, aki nem versenyez?

Merton anómia-elmélete

A kulturális célok és a célok elérésére hivatott intézményesített eszközök között ellentmondás feszül.

- Az amerikai kultúra mindenkitől megköveteli a felemelkedésre való törekvést.
- A durkheimi hierarchiával szemben tehát a sikercélok nem csak azokra vonatkoznak, akiknek lehetőségük van a sikerre, hanem azokra is, akik híján vannak a szükséges erőforrásoknak.

Az ellentmondás feloldásának két fontos módja

- Újítás: az intézményesített eszközök elutasítása
- Ritualizmus: a kulturális célok elutasítása

újítás

Kikre jellemző?

- A (szakképzetlen munkát végző) fizikai munkásokra
- Bizonyíték: mindig az aktuális bevándorlók között a legmagasabb a bűnözési gyakoriság

Miért?

- A bűnözés várható haszna annál nagyobb, minél magasabb „a szervezett bűnözésből és gengszterségből fakadó hatalom és ... jövedelem” haszna, és minél kisebb a lebukásból fakadó veszteség
- Minél lejjebb megyünk a társadalmi ranglétrán, annál nagyobb a bűnelkövetés haszna, és annál kisebbek a lebukásból fakadó veszteségek (vö: Marx szerint a proletariátus a forradalmi osztály, mert csak a láncokat veszthetik el)

ritualizmus

Kikre jellemző?

- Alsó középosztály (rutin irodai foglalkozások)
- Bizonyíték: alsó középosztály szocializációs mintái

Miért az alsó középosztályra jellemző a ritualizmus?

- Az alsó középosztályt definiáló foglalkozásokban „az emberek társadalmi helyzete nagyrészt teljesítményüktől függ.”
- A teljesítmény és a társadalmi helyzet közötti szoros kapcsolat – a „szüntelen versengés” – „nagyfokú státusféltést hoz létre”.
- „A szorongás enyhítésének egyik eszköze, ha az egyén csökkenti törekvésszintjét - méghozzá állandó jelleggel.”

Társadalmi helyzet és a kockázatokkal kapcsolatos attitűdök

Merton megfigyelései így foglalhatók össze:

Társadalmi osztály	Teljesítmény és karrier közötti kapcsolat	Kockázattal szembeni tipikus attitűd
Alsó munkásosztály	gyenge	kockázatkedvelő
Alsó középosztály	erős	kockázatkerülő

Sejtés:

Lehetséges, hogy a ritualizmus annak felismerésén alapul, hogy a mobilitási esélyek javulása csak a vesztesek, csalódottak számát növeli?